

Riksantikvaren
Postboks 1483 Vika
0116 OSLO

Deres ref.:

Vår ref. (saksnr.):
25/724 - 9

Saksbehandler:
Sigrid Varfjell,
Nora Paalgard Pape, arkeolog

Dato: 19.06.2025

Bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø - Oslo kommunes innspill

Vi viser til Riksantikvarens forslag til bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø, med høringsbrev av 01.03.2024. Byantikvaren i Oslo er delegert oppgaven å avgi en samlet uttalelse fra Oslo kommune som både primærkommune og fylkeskommune, og har i den sammenheng bedt om innspill fra øvrige relevante etater og foretak; Kulturetaten, Gravferdsetaten, Boligbygg Oslo FK, Bymiljøetaten, Oslo Havn KF, Eiendoms- og byfornyelsesetaten samt Plan- og bygningsetaten. Bymiljøetaten og Kulturetaten har gitt innspill, og deres uttalelser er lagt ved.

Oslo kommunes innspill til bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø

Det ønskes innspill på utfordringsbildet, avgrensningen av strategien og deltemaene med tilhørende prioriteringer.

Generelt

Utfordringene og mulighetene som beskrives i utkastet til bevaringsstrategi for bygder og byer er i hovedsak i tråd med Oslo kommunes Kulturmiljøstrategi 2023-2034 – Kulturmiljø i den grønne byen. Vi opplever Riksantikvarens Bystrategi som et godt verktøy for sentrumsbyen, og er usikre på om den nye bevaringsstrategien bidrar med noe nytt for forvaltningen av nyere tids kulturmiljø. Den er kanskje mer relevant for ytre by og arkeologi.

Oslo kommune er positive til idéen om å strukturere det strategiske arbeidet for bevaring av landets kulturmiljøer, men Oslo som hovedstad er i en særstilling, og inndelingen i fire tema; bygder og byers, næringer og industris, landbrukets og kystens kulturmiljøer, blir kunstig for

hovedstaden. Oslo har alltid vært nært knyttet til både kyst og landbruk, og industrialiseringen langs elvene formet i stor grad hovedstadens utvikling, og bosetting, på 18- og tidlig 1900-tallet. Hovedstadens bymark med sine løkkeeiendommer og landbruk er i dag integrert i by- og småhusbebyggelse og drabantbyene, men det ligger også bevart åkerlandskap i det som en gang var Aker kommune, og en stor del av Oslo består av Nordmarka. Vi er derfor usikre på om målet om økt samarbeid for bevaring av kulturmiljøene kan oppnås ved å dele opp strategiene tematisk på denne måten. En fallgrube kan bli silotenkning og at det helhetlige kulturmiljøperspektivet forsvinner.

Avgrensning:

Det er positivt at den grønne kulturarven løftes frem, og at både minoriteter og frivilligheten vektlegges. Oslo kommune mener imidlertid at det kunne vært et større mangfold i eksemplene knyttet til frivilligheten, og vi savner minoritetsgrupper som funksjonshemmede og LHBTQ.

Byantikvaren mener gravplasser og kirkegårder burde inngå i bygder og byers kulturmiljøer. De bevarte kirkegårdene er en del av byens grønne kulturminner, og bærer minner etter de menneskene som i tidligere tider har formet både hovedstaden og landet. De er ofte vakkert kultiverte parkanlegg med trappeanlegg, gjerder og porter, bautaer og gravstøtter, gressflater, variert vegetasjon og store, gamle trær. Det samme gjelder for kirkegårder som i dag har endret bruk; rekreasjon, lekeparks og steder befolkningen møtes for samvær, slik som Sofienbergparken på Grünerløkka og (deler av) Kristkirkegården på Hammersborg.

Muligheter og virkemidler:

Oslo kommune opplever at strategien i for stor grad beskriver dagens situasjon og eksisterende virkemidler, men at den i liten grad bringer nye verktøy til torgs.

Det er en svakhet at strategiene er lite konkrete på oppfølgingen av problembeskrivelsene, og at det foreløpig er lite tydelig ansvarsfordeling. Vi peker også på at strategiene foreløpig ikke er knyttet til klare virkemidler eller tiltak. Det er uklart i hvilken grad bevaringsstrategien vil kunne gi Byantikvaren i Oslo som fylkeskommunal myndighet nye verktøy i forvaltningen av kulturmiljøer og kulturminner utover dagens strategier, overordnede planer og føringer. Omfattende dokumentasjon og kartlegging som er nødvendig for å tette kunnskapshullene som beskrives i strategien er ressurskrevende, og fordrer økonomiske virkemidler for at det skal være realistisk at dette kan følges opp på en god måte. Vi legger samtidig til grunn at handlingsplanene i større grad vil svare ut dette punktet, og vil være mer konkrete når det gjelder tiltak og ansvarsfordeling. Vi legger også til grunn at Riksantikvaren ser på helheten av tiltak slik at man unngår overlapping eller at viktige kulturmiljøkategorier utelates.

Vi savner en tydeligere strategi fra Riksantikvaren for å lette gjenbruk og ombruk av antikvariske byggematerialer. I dag er dokumentasjonsprosessen for gjenbruk av materialer tungvint og tidkrevende, og det burde arbeides for både nasjonale og lokale gjen- og ombruksarenaer for antikvariske bygningsdeler.

Eiere

Stat og kommuner eier i mange tilfeller både bygg, anlegg og arealer/uteområder som er kulturminner og kulturmiljø. Stat og kommune har dermed også et ansvar for istandsetting og ny bruk, og mange av de samme behovene og utfordringer knyttet til dette som de private. RA bør vurdere hvordan dette kan ivaretas videre i bevaringsstrategien.

Klima og bærekraft

Det er positivt at gjen- og ombruk omtales, men dette kunne i større grad vært vektlagt og det mangler håndfaste virkemidler for å oppnå dette. De grønne kulturminnene i en by har et større mangfold enn hva strategien viser, da det handler om mer enn hager, parker og trær. Vi støtter derfor at det trengs mer kunnskap om de grønne kulturmiljøene, slik at de i større grad kan ivaretas og bidra til et bedre miljø og klima i byene, spesielt knyttet til overvannshåndtering. Oslo kommune har i samarbeid med Asplan Viak utarbeidet en veileder for klimatilpasning av kulturminner, med økonomisk støtte fra Miljødirektoratet. Hovedfokus er overvannshåndtering, og tanken er at veilederen skal være relevant for både forvaltning og tiltakshavere i hele landet.

Om deltema 1 – Stedets identitet og særpreg

Oslo kommune ser det som positivt at arkeologiske kulturminner, og særlig etter-reformatoriske kulturlag og spor etter havneaktivitet i byområder, løftes frem som viktige kunnskapskilder. Disse lagene gir verdifull innsikt i byens utvikling og bør inngå som en naturlig del av kunnskapsgrunnlaget for byutvikling.

Vi stiller oss i stor grad bak beskrivelsene av utfordringer og muligheter i strategien for dette området. Byantikvaren har over tid arbeidet for at arkeologiske kulturminner fra etter-reformatorisk tid skal få juridisk vern gjennom plan- og bygningsloven. I områdeplanen for kommunale gater og byrom i Oslo sentrum er det derfor innarbeidet bestemmelser som sikrer at kunnskapsverdien til historiske kultur- og havnelag i det gamle Christiania blir ivaretatt. Dersom det åpnes for tiltak som kan komme i konflikt med kulturminnene, har vi mulighet til å kreve dokumentasjon av kulturminnene som tiltakshaver bekoster.

Vi savner imidlertid virkemidler som åpner for tilsvarende ivaretagelse på kommuneplannivå. Fraværet av slike hjemler gjør det utfordrende å sikre større områder med kulturhistorisk verdi. Dokumentasjon og overvåking av etter-reformatoriske kultur- og havnelag krever dessuten store ressurser. Vi anbefaler derfor støtteordninger i tilfeller der kostnadene blir uforholdsmessige, for å sikre forsvarlig ivaretagelse av etter-reformatoriske, arkeologiske kulturminner.

Oslo kommune er enig i at et steds identitet er knyttet til dets strukturer, historie, helhetlige bygningsmiljøer og større anlegg. Vi støtter derfor sterkt at det legges vekt på de helhetlige kulturmiljøene og håper dette kan bidra til at mer enn én enkeltbygning bevares når områder transformeres. Såkalt «frimerkebevaring» legger en for stor bør på den enkelte bygning om å bære et helt områdes historie, og det er tidkrevende i forvaltningsarbeidet. Vi mener derfor at

det bør satses på en større grad av bevaring ved transformasjon, og at det vil bidra til å bevare et steds identitet og særpreg på en bedre måte.

Om deltema 2 – Der vi møtes

Oslo rommer både formelle og uformelle møteplasser; av nasjonal, regional, kommunal kulturmiljøverdi, men også av svært lokal verdi, samt kulturmiljøverdi knyttet til alle landets nasjonale minoriteter og den samiske urbefolkningen. Noen av disse møteplassene er åpenbare, men foajeen i Regjeringsbygningen og møterommet til statsministerens kontor er også en viktig møteplass for den samiske urbefolkningen, gitt Alta-saken og dens protester i 1970, og sultestreiken i 1981. Karlegging av denne typen kulturmiljø krever kunnskap, og kan være en god arena for medvirkning og samarbeid mellom det innbyggere og det offentlige, private aktører og de frivillige.

I en storby som Oslo er også grønnsaksbutikken, moskéen og kebabsjappa viktige møteplasser for minoritetsgruppene, men disse finnes også i mindre tettsteder. Det bør vurderes om denne typen møteplasser skal nevnes spesifikt i strategien.

De grønne uterommene i Oslo er under press fra mange hold. I Gyldenløves gate er det vanskelig for kulturmiljøforvaltningen å få gehør for å stenge sykkelveien om vinteren, for å hindre at lindealléen fra 1870 dør av veisalt. Bevaringsstrategien kan med fordel gi veiledning ved konkurrerende interesser i det offentlige forvaltningsapparat.

I Oslo ligger mange av byens viktigste arkeologiske kulturminner i byens parker og rekreasjonsområder. Her nevnes ruinene etter middelalderbyen i Minneparken og Middelalderparken, klosterruinene på Hovedøya, Margaretakirkeruinen i Maridalen, ruinene etter Christianias tidligste bybebyggelse på Kontraskjæret, gravminnene i Bergskogen og langs oldtidsveiene over Gjelleråsen og Grønliåsen og ikke minst helleristningene og bosetningssporene på Ekebergsletta.

Oslo kommune kjenner i mindre grad igjen beskrivelsen av utfordringer og muligheter i strategien for dette deltemaet, der det fokuseres på at slike områder trues av at de ikke brukes og dermed forfaller. Vi ser at stadig flere innbyggere, turister og arrangører tar i bruk byens grønne byrom. Kulturminnene bidrar til å gjøre disse stedene attraktive og gir dem en særegen karakter. Områdene brukes til alt fra rekreasjon og undervisning til arrangementer – både små, private samlinger som velser og gudstjenester, og større begivenheter som Ekeberg Cup, Maridalsspillet, Pride og musikkfestivaler.

Vi ser det som positivt at kulturminnene skaper interesse, gir særpreg og blir nyttiggjort i samfunnet. Selv om mange av disse kulturminnene er fredet gjennom kulturminneloven – eller er i ferd med å bli det – og dermed i liten grad trues av nedbygging, fører økt bruk likevel til betydelig slitasje og økt risiko for skade.

Ettersom samlingsplasser i uterom og grøntområder er løftet frem som et prioritert område i bevaringsstrategien, anbefaler vi at strategien også peker på utfordringene knyttet til økt bruk.

Det bør inngå tiltak som beskytter kulturminnene mot slitasje og annen negativ innvirkning, samtidig som områdene fortsatt kan være tilgjengelige og formidles til publikum.

Om deltema 3 – Der vi bor

Der vi bor avgrenses til å omhandle småhusbebyggelse, drabantbyene og etterkrigstidens byplanlegging og gjenreisningsarkitektur. Oslo kommune leser dette som at boliger i den tette byen er utelatt fra deltema tre, noe vi mener er feil. Også boligene i den tette byen er under press, for transformasjon og skallbevaring, endret bruk og også til en viss grad riving. For Oslo gjelder dette særlig murgårdsbebyggelsen med sin kvartals- og karrébebyggelse, som har nasjonal kulturminneverdi. Bygårdene fra begynnelsen av 1900-tallet videreførte karré- og kvartalsstrukturen, men i løpet av 1930-tallet brøt den ut i lamellstrukturer og beredte således grunnen for etterkrigstidens massebyggeri og modernistiske boprinsipper i drabantbyen. Kulturmiljøverdiene i de historiske boligmiljøene i den tette byen i Oslo utfordres av en pågående gentrifisering i bydeler som Grünerløkka, Tøyen, Gamlebyen og deler av Sagene og Bjørvika.

Byantikvaren i Oslo har de siste årene arbeidet med å kartlegge etterkrigstidens massebyggeri, deriblant de store drabantbyene. Disse områdene er under press for både fortetting og endring, spesielt knyttet til etterisolering og andre klimatiltak. Kulturmiljøverdiene er truet når materialvalget i utgangspunktet ikke var av høyeste kvalitet, og vi må diskutere hva som definerer kulturmiljøverdiene i disse områdene. Det kan være at strukturene er de viktigste, materialene og uttrykkene ikke. Dette bør problematiseres i den endelige strategien.

I Oslo er det over 80 000 private boliger som faller inn under betegnelsen småhusbebyggelse. Kartleggingen av denne bygningsmassen er svært tid- og ressurskrevende. Det bør derfor problematiseres objekt- versus strukturbevaring i småhusområdene også.

Byantikvaren i Oslo har gjennom de siste 20 årene dokumentert arkeologiske spor i hager i flere av byens småhusområder. Dette arbeidet har gitt ny og viktig kunnskap om førreformatorisk bosetning og aktivitet i Oslo, og synliggjort sporene etter de historiske storgårdene som var med å legge grunnlaget for byens utvikling.

Småhusplanen, med utsatt undersøkelsesplikt, har åpnet for registrering og dokumentasjon av disse kulturminnene og har bidratt til en betydelig styrking av kunnskapsgrunnlaget om Oslos eldste bosetningshistorie. Vi anbefaler derfor at deltemaet i større grad også inkluderer bevaring og dokumentasjon av de tidligste bosetningssporene i slike områder.

Vennlig hilsen

Vedlegg

Bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø - Høringsinnspill

Bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø - Kulturetatens innspill til bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø og bevaringsstrategi for næringer og industriers kulturmiljø

Kopi til

Boligbygg Oslo KF

Bymiljøetaten

Byrådsavdeling For Byutvikling

Eiendoms- og byfornyelsesetaten

Gravferdsetaten

Kulturetaten

Oslo Havn Kf

Plan- og bygningsetaten